

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА АРХЕОЛОГИЯ

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертацията на Николай Димитров Димитров на тема: „Религиозен живот в Пауталия и Сердика през римската епоха (сравнителен анализ)” с научен ръководител проф. д.и.н. Костадин Рабаджиев, в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление: 2.2. История и археология, научна специалност: Археология по Докторска програма „Археология” – *Класическа археология: Рим*

Основание за участие в научно жури и написване на рецензията: Заповед РД-28-443 от 23.07.2022 г на Ректора на СУ „Климент Охридски” за назначаване на жури.

Рецензент: проф. д.и.н. Иля Прокопов

Общ обем на предоставената ми за рецензия дисертация: 720 страници, които се разпределят по следния начин: текст 444 и каталог 260 страници. Текстът е със 79-80 знака на ред и 33 реда на страница.

Справочният апарат съдържа: 236 заглавия на кирилица; 149 на латиница; както и 7 електронни.

Структура на работата: Въведение; Първа глава: Държавни култове; Втора глава: Култове към божества от гръко-римския пантеон; Трета глава: Божествени персонификации; Четвърта глава: източни култове;

Пета глава: Местни култове и култове с неизяснена характеристика; Религиозен живот в Пауталия и Сердика (вместо заключение).
Приложения: Таблици 7; Карти 13; Използвана литература; Каталог.

1. Актуалност и значимост на разработения проблем.

До момента на представяне на труда на Николай Димитров няма друг с обобщаващ характер по обявената тема. Авторът е анализирал всички известни и достъпни източници на информация натрупани и коментирани в период повече от 100 години. Освен това е обработил ефективно („на живо” и по публикации) всички анализирани предмети и монети. Предложил е нов и много важен ракурс към сложната и трудна за организиране тема за религиозния живот. Трудът дава директни отговори на въпроси и предлага хипотези с отлична аргументация. Като се вземе предвид огромния обем предмети, монети, анализирани извори и публикации може категорично да се твърди, че работата има определящо значение в своя сегмент. Предложените заключения и ясно очертани научни приноси надхвърлят изискванията за подобен дисертационен труд.

2. Обща характеристика на дисертационния труд.

Ясно са аргументирани и обозначени териториалния и хронологически обхват на дисертацията. Логиката за избора им е общата граница на областите им. Двете съседни области разположени от юг-югозапад към север-североизток са подходящ пример за изследване. Разликата в развитието им позволява да се проследи и времето на проникване, установяване и затихване на изследваните култове. При обобщенията към всяка отделна част в труда авторът добре е дефинирал приликите и разликите. Коректно и изчерпателно са разгледани мненията на изследователите на Пауталия и Сердика от разглеждания период. С настоящия труд авторът е компенсирал констатирания сериозен дефицит по отношение детайлното проучване на реверсните изображения на

монетите като важен източник на нова информация. В своята работа той успява да попълни до голяма степен този необработен до момента сегмент с много приносни елементи. Към отличния и синтезиран анализ на изворите и историческата интерпретация Николай Димитров добавя и великолепен нумизматичен анализ, което придава на работата висока стойност. Предвид факта, че именно нумизматичните паметници преобладават в труда, отличното познаване на принципите и основите на римското провинциално монетосечене позволяват на автора да преодолее липсата на информация в останалата част от изследвани предмети. Нещо повече – дават му възможност да предложи свои решения или аргументирани предположения, или да обори други (с. 208, 210, 234, 279, 281, 309, 311, 339, 397 и пр.). Необходимо е да се подчертае, че Николай Димитров има натрупан практически опит в работата с нумизматични паметници, както в музейни фондове, така и на археологически обекти.

Следва да се даде висока оценка при работата на автора с монети от аукциони или такива, за които има само илюстрация. Много правилно е към тях да бъде изразено съмнение относно информацията, която биха донесли. Всяка грешка би включила в научно обращение неверна информация.

Прави впечатление успешният методически подход на автора да намери най-близките допирни линии с цел да систематизира анализите и изводите си. Сложността на поставената задача в дисертацията е трудното или почти невъзможното поставяне под един знаменател на респектиращия и разнороден по обем нумизматичен материал с провинциални монети от двата града, предмети разпределени в 16 групи и 40 богове, божества и персонажи. Като се добавят в сравнителния материал градските планове, плановете на райони, места и храмове може да се получи реална картина за сложността на задачата и обема на работа. Вижда се много доброто решение за систематизация, което е избрал Николай Димитров. Резултатите от работата веднага дават потвърждение за това.

3. Оценка на научните резултати и приносите на дисертационния труд.

3.1. Новост за науката.

- За пръв път е предложена историческа реконструкция на елементи от религиозния живот в Пауталия и Сердика, основана на резултатите от анализиранияте артефакти;
- Изготвен е сравнителен анализ на регистрираните култове в Пауталия и Сердика, като са подчертани приликите и разликите в почитането на боговете;
- Изяснена е хронологията на почитаните култове в двата града;
- Изградена е цялостна картина на иконографията в резултат от анализа на изображенията на монетните реверси;
- Разглежданият тук труд може да се приеме и ползва като корпус за религиозния живот в Пауталия и Сердика.

3.2. Обогатяване на съществуващите знания и значение за практиката.

- Предоставя се огромна база-данни, систематизирани за удобна употреба;
- Предлага се достъп до търсени теми, без да е необходимо да се ползва целия труд;
- Дават се отговори и предположения, подкрепени с аргументи на редица дискуссионни въпроси (за произхода на култовете, за тълкуване на иконографски схеми и отделни изображения);
- Внесени са корекции и е довършена работата по редица анализи;

3.3. Приносите в труда.

Може да се потвърди, че са налични отразените в автореферата приноси.

Освен тях бих уточнил и посочил също още:

- Проучени и систематизирани са огромен обем паметници;
- Изградена е отлична методика за изследване на разнородни паметници;

- Въведени са много подходящи структура и критерии за изследването, които могат да бъдат ползвани при подобни проучвания от други автори;
- Извършен е задълбочен критичен анализ на научните изследвания от други автори преди този труд;
- Авторът предлага свои аргументи по всички хипотези и някои тези, изказани от изследователите на Пауталия и Сердика, които са все още в дискуссионен план (Й. Иванов (с.1, 18, 242, 343, 396), Ружичка (с. 181, 194), Филов (с. 337), Геров (с.85, 161), Герасимов (с. 285, 295), Гочева (с.161), Тачева (с.402), Станчева (с. 351), Божкова (с.311), Парисаки (с. 86, 161,), Йованова (с. 370), Тачев (с.12) и др). Изразена е ясна лична позиция на автора към онези от тях, за които той има убедителни доказателства и изказва собствено обосновано мнение (прим. с. 415).
- Реализиран е голям напредък в изследването и обобщаването в монетосеченията на Пауталия и Сердика. Авторът извлича важна информация от прочита на надписите и анализа на изображенията на емблематични монети на двата града. Пример: поставя на дискусия представянето на изображения на Аполон Лечител и възможността това да е рядка иконография на младия Асклепий (с. 126, 181-2, 186, 399).

3.4. Забележки и препоръки

Работата е изградена с използването на редица изследователски методи: (наблюдение; работа с нумизматичен материал; иконографски и стилев анализ; синтез и пр.), а в заглавието е посочен само сравнителния анализ. При публикуването би било добре да се внесе корекция в заглавието.

- Следвайки стриктно зададената тема, Николай Димитров е постигнал забележителен резултат като задълбоченост и изчерпателност. За да бъде довършена в бъдеще темата, е желателно тя да се разгледа и от стопанска, икономическа и финансова гледна точка. Така основанията за емитиране на различни обеми (вкл. и огромни) провинциални монети и вложените в тях религиозни и култови послания ще добият оптимална яснота. Същото

се отнася и за сериозните инвестиции в строителството на скъпи обществени обекти – комплекси, сгради вкл. скулптура. Периодът съвпада с големи промени в империята след пренасяне на централизирания добив на благородни метали от Иберийския полуостров към Тракия и отварянето на възможностите на бизнеса от Изтока след сватбата на Септимий Север с Юлия Домна.

- Цитираните имена на изследователи да са или с цели лични имена, или със съкратени.
- По възможност трудът да бъде публикуван в цялост.

Заклучение:

Трудът на Николай Димитров може да се оцени като много добре организиран по тема, структура и съдържание. Повтарянето на теми и обекти е целенасочено, за да улесни работата при конкретни търсения на информация. Стилът е изчистен, текстът е стегнат, а избраните обекти за анализ са отлично подбрани и подредени. Отделните части са балансирани и подходящо формулирани. Оформена е отлична историческа рамка, пълноценно допълнена с интерпретация на всяка конкретна подтема и обект на изследване. Авторът е използвал значителен обем източници, практически всичко достъпно.

На базата на сравнителни анализи и други изследователски похвати на всяка група и подгрупа от монети и предмети, като резултат е получен фактически нов продукт. Синтезът предложен от Николай Димитров надхвърля заявените резултати „.....детайлен анализ на почитаните култове в Пауталия и Сердика, като информацията от по-старата научна литература бъде допълнена с данните от новопроучени археологически обекти и новооткрити артефакти” и предлага нова динамична картина за процесите, протекли в двата съседни града и техните градски територии. Ясно са очертани приликите и разликите в

почитането на богове и култове в контекста на специфичните времеви обхвати.

Може да се констатира, че заявените от автора цели и задачи са изпълнени успешно.

Авторефератът отговаря на всички изисквания.

Николай Димитров има необходимия брой публикации по темата. Всички документи по конкурса са изрядни.

Оценка на дисертационния труд

На основание на всичко представено по-горе давам напълно положителната си оценка за разработения от Николай Димитров дисертационен труд на тема „Религиозен живот в Пауталия и Сердика през римската епоха (сравнителен анализ)“. Убеден съм, че дисертацията на Николай Димитров Димитров има всички изискуеми качества за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и предлагам на научното жури тя да му бъде присъдена.

Апелирам в съответствие на чл. 14 от ЗРАСБ и чл. 43 от ППЗРАСБ чрез уважаемото жури да се предложи на Ръководството на СУ „Климент Охридски“ да утвърди защитата като успешна.

17.09.2022 г

И. Прокопов

